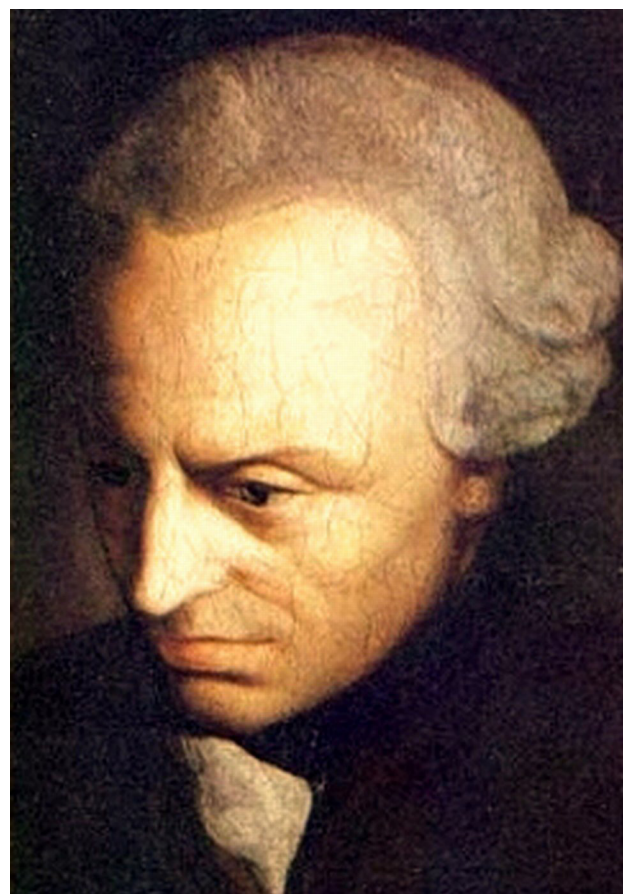

Kants derde Kritiek: over hoop en verlangen

Een van de belangrijkste filosofen van de moderne tijd, misschien wel de grondlegger van de hedendaagse westerse filosofie, is Immanuel Kant. Als filosofiestudent heeft Matthijs Brinkhuis ervaren dat Kant overal opduikt. Toch denkt hij dat we de verkeerde boeken de meeste aandacht schenken. Door middel van een analogie met de huidige samenleving laat hij zien dat we ook daar soms de verkeerde focus hebben.

Matthijs Brinkhuis

Kant is vooral bekend van de drie Kritieken die hij heeft geschreven, waarvan de eerste, de *Kritiek van de zuivere rede* de bekendste is. Kant stelt hier eigenlijk de vraag: wat kunnen we kennen? Kant wil weten of 'echte' kennis wel mogelijk is en probeert zichzelf te positioneren tussen enerzijds empiristische denkers die beweren dat de voornaamste bron van kennis de waarneming is en anderzijds rationalistische denkers die beweren dat de ratio, de Rede, het verstand, de voornaamste bron van kennis is. Zonder al te diep op de ingewikkelde materie in te gaan – Kant lezen is eerlijk gezegd geen pretje – is het goed om het belangrijkste punt uit het boek uiteen te zetten. Volgens Kant kunnen we wel degelijk kennis hebben van zaken, ook zaken die buiten onszelf liggen. Alle objecten die we zien, de waarneming, worden geordend door ons verstand in categorieën. We zien dus eigenlijk niet het echte object, het 'ding an sich', maar het door het verstand verwerkte object, het 'ding voor ons'. De tweede Kritiek, de *Kritiek van de praktische rede*, gaat over ethiek. Hier staat de vraag 'Wat moeten we doen?' centraal. Kant valt in de traditie van de deontologie, of plichtethiek. Men moet regels opstellen voor zichzelf en vervolgens zonder uitzondering die regels volgen. De regels moeten universeel zijn: iedereen moet kunnen willen dat iedereen zich ernaar richt.

De derde kritiek, de *Kritiek van het oordeelsvermogen*, is de minst bekendste kritiek, maar wat mij betreft de belangrijkste, omdat Kant daar zijn eerste twee kritieken aan elkaar verbindt en tot een soort slotconclusie komt. De derde kritiek behandelt de vraag: 'Waarop kunnen we hopen?' De esthetica, de kunstfilosofie, kan wat Kant betreft worden gebruikt om een kloof in

de filosofie te overbruggen. Tussen theorie en praktijk, kennis en ethiek, zit namelijk een kloof. Je zou kunnen zeggen dat in de derde kritiek er getracht wordt om een brug te slaan tussen die twee. Kant begint de derde kritiek met een uiteenzetting van de esthetica omdat daar het oordeelsvermogen, wat we in ons praktisch leven nodig hebben om uitvoering te geven aan onze morele regels, kan worden uitgewerkt.

Het smaakoordeel

Volgens Kant is er iets bijzonders aan de hand als we kijken naar kunst, of beter gezegd, naar iets wat schoon, mooi is. We vellen dan een bijzonder soort oordeel, het smaakoordeel. Dit is geen oordeel waarbij het gaat om absolute kennis, schoonheid bevat immers een mate van subjectiviteit. Voordat ik verder ga met de bespreking van het smaakoordeel, moet ik kort iets over ervaringen en de verbeeldingskracht uitleggen. Het verstand – de eerdergenoemde categorieën – wordt losgelaten op de aanschouwingen en dat heet een ervaring. Op die manier verkrijgt je kennis. Je past dus zelf concepten toe op de werkelijkheid. De verbeeldingskracht staat in dienst van het verstand om een concept te zoeken die past op de aanschouwing. De verbeeldingskracht zorgt er dus voor dat de objecten die we zien, worden geordend. Bij een esthetische ervaring zit de verbeeldingskracht niet vast aan het verstand, maar is deze vrij. Het kan constant 'spelen' met de werkelijkheid – de categorieën hoeven niet te ordenen, maar gaan hun eigen gang. Dit heet het vrije spel der kenvermogens. Als je een smaakoordeel velt, volgens Kant, dan zeg je eigenlijk: dit wekt een bepaald gevoel bij mij op wat door een vrij samenspel der kenvermogens tot stand is gekomen. Het is een vorm van jezelf begrijpen. Bij het ervaren van iets moois, snap

je dat het 'klopt', dat het 'past', zonder dat je door hebt waartoe het toe dient.

Kant kwam in zijn eerste kritiek tot de conclusie dat het kennen begrensd was, dat we geen kennis kunnen hebben over dingen die onze zintuiglijke ervaring te boven gaan, ook niet over de begrippen

'Hoop stelt je uiteindelijk in staat om je te oriënteren in de wereld.'

die we zo graag zouden willen kennen, zoals de vrije wil, God en de ziel. "Dergelijke begrippen hebben hooguit een richtinggevende functie voor onze kennis, als 'ideeën van de rede.'" Volgens Kant kan je via esthetische ervaringen aan de slag met deze rede-ideeën. Dit kan ervoor zorgen dat je er beter achter komt hoe je als mens in de wereld past. Het object wat ik zie overstijgt eigenlijk al mijn kenvermogens, maar toch kan ik het waarderen en waarnemen. Er ontstaat een soort gevoel van belangeloos welgevallen. Je ervaart een bepaald soort plezier, genoegdoening, het gevoel van: 'ik pas in de wereld'. Een dergelijke uitspraak als 'ik pas in de wereld' is een zogeheten hoopuitspraak. Dat wil zeggen, het betreft geen claim over objectief verifieerbare kennis, maar betreft een uitspraak die een gevoel van hoop uitdrukt. In de esthetische ervaring wordt dus het Rede-idee uitgeoefend, voorbij alle mogelijke kennis. Sterker nog, kennis is niet nodig in het vrije spel der kenvermogens, het wordt hierdoor juist mogelijk om te hopen. En hoop stelt je uiteindelijk in staat om je te oriënteren in de wereld.

Het hier en nu

Terug naar het hier en nu. Wat hebben wij nu aan deze informatie? Ik denk dat Kant in zijn derde kritiek wijst op essentiële onderdelen van het mens-zijn, die ook in politieke context van belang zijn. Weten wat de feiten zijn (wat we kunnen kennen) en hoe we vervolgens moeten handelen (wat we moeten

doen) is belangrijk, maar we moeten als mensen ook durven dromen, vergezichten durven stellen. De schoonheid van de wereld willen zien, maar vooral ook reflecteren over hoe het nog mooier kan worden. We moeten durven hopen. Of om met de thema van dit nummer te spreken: we moeten durven verlangen naar een betere toekomst. Politiek gaat wat mij betreft uiteindelijk over de vraag 'in wat voor land willen we leven?' Het is goed om soms even stil te staan, jezelf te oriënteren, bewust te zijn van jouw positie in de wereld en door middel van de verbeelding en het verlangen vergezichten te schetsen. Uiteindelijk is onze Groene en Sociale politiek verankerd in de hoop op een betere wereld. ●

Matthijs Brinkhuis is student Filosofie & Geschiedenis en fractiemedewerker GL Deventer.

Dat ene onderwerp waarover je het nooit wilde hebben in de klas

Waarom hebben we nog steeds witte en zwarte scholen in Nederland? Officieel mag die term niet meer gebruikt worden sinds 2006, maar in de praktijk gaat het er toch heel anders aan toe. Ik, als moslima die op een witte school heeft gezeten, heeft er na 6 jaar nog steeds slechte herinneringen aan overgehouden.

Los van sommige lieve docenten en leuke vriendinnen die ik daar heb gemaakt, vraag ik me nog steeds af of dat wel de manier is om leerlingen onderwijs te geven. Tijdens godsdienstles of maatschappijles werd er altijd al heel snel mijn kant op gekeken als het ging over de islamitische of Marokkaanse maatschappij. Bij het woordje "terrorist" of "crimineel" draaiden alle hoofden mijn kant op. Zelfs de docenten vroegen vaak of ik degene wilde zijn, die wat over het onderwerp wilde vertellen. Toen zei ik er nooit wat van, maar achteraf denk ik vaak: "Moet dit kunnen zo?" Absoluut niet.

Nederland is een multiculturele samenleving, wat in mijn ogen een mooie verrijking is. Waarom moet het in zulke situaties dan op zoiets lelijks lijken door iemand uit te sluiten alsof het normaal is? Vooral in deze tijd is het zonde om etniciteiten van elkaar te scheiden. We hebben allemaal wat moois toe te voegen en allemaal wat van elkaar te leren. Dit moet als een sterk punt gezien worden. Iedereen is welkom en iedereen mag er zijn. Ook op de basisscholen en middelbare scholen zou hier meer aandacht voor moeten komen. De wereld is een mooie plek, maar het zou nog mooier zijn als we elkaar niet zouden *judgen* maar juist zouden verwelkomen.

Selma Lhajoui is eerstejaars rechtenstudent.

